

Ovdasánit

Dát gihpa máinnaša láhkaduvvon vuoigatvuoðaid áhpehisvuoðas, riegeádeamis, adopšuvnnas ja go mánát leat smávvat. Dás lea čielggaduvvon doarjjaortnegiin ruovttubargiide, fidnobargiide, bargguhemiide, skuvlavázziide ja studeanttaide geain lea loatna Stáhta loatnakássas ja vel vearjogeatnegasaide. Buohcciid ja lápmásiid mánáid fuolahus gáibidahtta sierra vuoigatvuoðaid mat máinnašuvvojit.

Oanehaččat vel muitaluvvo dearvasvuoða- ja sosiálbálvalusain mánáide ja váhnemiidda ja vel pedagogalaš fáladagain smáv-
vamánáide. Dáid surggiid fáladagat sáhttet datte molsašuvvat gielddas nubbái.

Gihpa čujuha áigequovdilis láhkamearrádusaide, gihppaga loahpas leat lágat várduduvvon.

Gihpa lea oðasmahtton 2000 bergemánus.

Riikaoadjo-doaimmahat ráhkada gihppagiid mángga daid surggiin mat dán gihppagis meannuduvvojit. Báikkálaš oad-
jokantuvrrain leat gihppagat fidnemis. Eanet dieđuid ja čuvgehusa

vejolaš mearre-nuppástusain jna. oážžu oadjekantuvrras, Bargogeahčču-kantuvrrain dahje Interneahτας:

Bargogeahčču: <http://www.arbeidsilsynet.no/>
Mánáid- ja bearašdepartementa: <http://www.dep.no/bfd/>
Suodjalusdepartementa: <http://www.dep.no/fd/>
Riikaoadjoaimmahat: <http://www.trygde-etaten.no/>
Vearrodirektoráhta: <http://www.skatteetaten.no/>
Sosiál- ja dearvasvuoðadepartementa: <http://www.dep.no/shd/>
Stáhta loatnakássa oahpahussii: <http://www.lanekassen.no/>

Almmolaš kantuvrrat sáhttet dingot gihppaga dáppe:

**Ft: Informasjonsforvaltning
- Distribusjon og lagring
Postboks 8169 Dep,
0032 Oslo.**

Dingonnummar Q-0867 B (girjedárogiella),
N (oððadárogiella), E (eangalsgiella). S (sámegiella)
Sáhtta maid dingot
Fáksa 22 24 27 86
e-poasta: publikasjonsbestilling@ft.dep.no

Sisdoallu

RIEGÁDAN- JA ADOPŠUNRUHTA	3
- Geas lea riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuohta	3
- Man guhká bistá riegádan- ja adopšunruhtaáigodat	4
- Mo rehkenasto riegádan- ja adopšunruhta	4
- Bálkáhuvvon virgeluopmoáiggi juohkin	5
- Áhčiidearri	6
- Riegádan- ja adopšunruhtaáigodaga mañideapmi	7
- Áigekonto	8
- Riegádanruhtii vuoigatvuohta jápmamána riegade-amis ja riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuohta jus mánná jápmá doarjjaáigodagas	9
- Oktii doarjja riegádeamis ja adopšuvnnas	9
- Ruovtturiegádeapmi	10
- Doarjja bearrašiidda geat mánáid olgoriikkas adopterejit	10
READADOARJJA	11
VUOIGATVUOHTA BARGGUS LEAT ERET	13
- Guhkit virgeluopmu	13
- 2 vahku bálkáhis fuolahusvirgeluopmu áhččái	14
- Njamaheami oktavuodas eret	14
BARGGAHEADJÁI DIEHTU	15
VUOIGATVUOĐAT MÁNÁ JA MÁNNAGEAHČČI BUOZALMASVUOĐAS	16
- Vuoigatvuohta barggus leat eret	16
- Doarjja mánáide geain leat bistevaš dávdat	18
- Mánát buohceveiesus	19
OANEHAT BARGOÁIGGI VUOIGATVUOHTA	20
- Geas lea oanehat bargoáiggi vuoigatvuohta	20
- Badjeláigebarggus ja lassebarggus luvven	20
EKONOMALAŠ DOARJJAORTNEGAT	21
- Mánnaoadju	21
- Mánnabearrašiid vearronjuolggadusat	23
- Penšunčuoggát sidjide geat atnet fuola smávvmánáin	23
- Doarjjaortnet ovttaskas eadná dahje áhččái	24
- Mánnalassedoarjj	26
OAHPPIT JA STUDEANTTAT LOATNAKÁSSA LOANAIN	27
VEARJOGAATNEGASAT FUOLAHUSOVDDASVÁSTÁDUSAIN	28
VUOIGATVUOĐAT JA DOARJAGAT ÁHPEHEMIIDE	29
LIHCCUNSUODJALUS	31
PEDAGOGALAŠ FÁLALDAGAT OVDASKUVLAMÁNÁIDE JA BEAIVEETNIID/BIIGÁDOAIMMAIDE	33
- Mánáidgárdit	33
- Rabas mánáidgárdi	33
- Sierrapedagogalaš veahkki	34
- Beaveeatnit ja biiggát	34
DEARVVASVUOĐA- JA SOSIÁLBÁLVALUSAT	35
- Dearvvasvuodastášuvnnat	35
- Duddenortnegat ja doarjjaolmmoš	35
- Ruovttubálvalusat	35
- Bearašsuodjalus	36
- Váhnenoaivadeapmi	36
GUOSKEVAŠ LÁGAT	36

Riegádan- ja adopšunruhta

Riegádan- ja adopšunruða vuoigatvuohta lea vuoðduvuvon álbmotoadjelága 14. kapihttalii.

Riegádan- ja adopšunruhtan oaivilduvvo submins mii galgá buhttet virgeluopmoáigodagas báلكká.

Riegádan- ja adopšunruhtan oaivilduvvo áigodat goas oažžu riegádan- ja adopšunruða.

Adopšunruhta addo go adoptere vuollil 15 jahkásaš máná, muhto ii dalle gal go adoptere náittosguoimmi máná.

Sii geat váldet badjelasaset fuolahit vuollil 15 jahkásaš máná, oaččodettiin váhnenovddasvástá-dusa mánáidlága mielde, sáhttet dihto eavttuin oažžut adopšunruða vuoigatvuoda.

Riegádan- dahje adopšunruða gáibádus ovddiduvvo skovis maid oadajokantuvrras oažžu. Gáibádus galgá ovddiduvvot ovdal 3 mánu máná riegádeamis/fuolahusa badjelasas váldima.

Geas lea riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuohta

Eaktun lea ahte gii vuostái váldá riegádan- ja adopšunruða, fuolaha mánáid iige leat barggus dán áiggis. Jus vállješ barggus

belohakkii váldit virgeluomu, addo dásseduvvon riegádan- ja adopšunruhta dan ektui man olu bargá. Áigekonto (geahča 8. siiddu) geavaheamis vuostái váldá riegádan- ja adopšunruða mii vás-tida bargoáigeoanideami.

Fidnodoaibma gáibádus

Vai eatnis lea riegádan- dahje adopšunruhtii vuoigatvuohta, ferte son leat leamaš fidnobarggus penšunaddi sisaboaduain ainjuo 6 mánu mañimus 10 mánuin ovdal doarjjaáigodaga álgima. Vai áhčis lea riegádan- dahje adopšunruhtii vuoigatvuohta, ferte son leat leamaš fidnobarggus penšunaddi sisaboaduain ainjuo 6 mánu mañimus 10 mánuin ovdal su doarjjaáigodaga oasi álgima.

Seammago fidnobargu lohkkojit buohcceruða, mánáid buozalmasvuoda doarjaga, riegádanruða, áhpehisvuodaruða, adopšunruða dahje bargguhivuoðabeaiveruða áigodagat. Seammago fidnobargu leat maid áigodagat go bargoaddis báلكkáin virgeluomus joatikka- ja lasseoahpu oktavuodas, vuordinbáلكká, vuordinruða ja oktílaš maññilbáلكká bargoaddis ja áiggiin go lea milíteara- dahje sivi-ilabálvalusas dahje báلكkolaš sivi-ilasuodjalusbálvalusas.

Sisaboahotgáibádusat

Penšunaddi sisaboahu diinenáigodagas ferte leat vástidan ainjuo beali álbmotoa ju vuodđosupmis jahká. (Dát mearkkaša 24 545 ruvnu (2000).

Man guhká bistá riegádan- ja adopšunruhtaáigodat

Riegádanruhtaáigodat lea 52 vahku 80 proseantta bálkkáin dahje 42 vahku 100 proseantta bálkkáin. Adopšunruhtaáigodat lea 49 vahku dahje 39 vahku. Váhnenguovttos ferteba válljet man bálkáheami dáhttuba ovdal riegádahttima ja ovdal fuolahusa badjelas váldima adopšuvnnas. Dát válljen lea miehtá áigodaga go váhnenguovttos oažžuba riegádan- dahje adopšu ruđa.

Moaddemánnariegádahttimat - ja adopšuvnnat

Moaddemánn-riegádahttimiin ja moadde máná oktanaga adopšuvnnas guhkiduvvo doarjjaáigodat 7 vahkuin juohke máná eanetgo ovta ovddas. Dát gusto jus váhnenguovttos leaba válljen 80 proseantta bálkká. 100 proseantta bálkkáin addo 5 vahku liige doarjjaáigodat juohkemáná namas.

Lassebarggu geažil, go oažžu moadde máná oktanaga, sáhtti- ba váhnenguovttos ieža válljet mo guhkideami juogadeaba gaskaneaskka. Dát mearkkaša ahte sáhtti- ba válljet liige vahkuid čielga guhkideimiin, dahje válljet leat oktanaga ruovttus.

Moaddemánnariegádahttimis- ja adopšuvnnas sáhtta liige doarjjaáigodaga maid oažžu juohke máná earret vuosttas máná ovddas, atnit ollásit dahje osiid áigekonton (geahča 8. siiddu).

Mo rehkenasto riegádan- dahje adopšunruhta

Riegádan- dahje adopšunruhta rehkenasto dan váhnema sisaboahu mielde gii lea virgelu- omus. Jus sisaboahu lea badjel 294 540 ruvnu (2000) (guđa geardde álbmotoa ju vuodđosupmi - 6G) ii addo riegádan- dahje adopšunruhta oassái mii lea dan badjel. Šiehtadusa mielde, sáhtta barggaheaddji máksit olles bálkká.

Áhči riegádan- ja adopšunruhta
Álbmotoadjoláhka lea nuppástuv- von nu ahte áhčči sáhtta oažžut riegádan- dahje adopšunruđa vuodđuduvvon iežas diinemis beroškeahhtá leago eadni diinen vuogiatvuoda. Mearrideaddjin lea maid eadni bargá maŋŋil riegáda- htima/fuolahusa badjelas váldimis adopšuvnnas. Áhčis ii leat riegádan- dahje adopšunruđa gáibádus, sus eadni seammás lea ruovttus fuolaheamen máná. Áhčči oažžu riegádan- dahje adopšunruđa vuodđuduvvon iežas diinemii ja virgeoassái, jus eadni maŋŋil riegádahttima/ fuolahusa badjelas váldi-

mis adopšuvnnas álgá bargui, váldá almmolaš dohkkehuvvon oahpu, ollesáiggis dahje lotnolasat bargá ja lohká dohkkehuvvon oahpu mii oktiibuot gártá ollesáigi. Áhčči maid oažžu riegádan- ja adopšunruđa vuoigatvuođa, jus eadni dávdá dahje vahága dahje dearvvasvuođaásahussii bidjama geažil, ii sáhtemána áittardit.

Jus eadni maŋŋil riegádahttima dahje fuolahusa badjelas váldima adopšuvnnas oasseáiggis bargá, geahpeduvvo datte áhči riegádan- ja adopšunruhta vástideaddji eatni bargoaiggi geahpedeami. Jus eatni bargooassi vástida unnimus 75 proseantta olles bargoaiggis, oažžu áhčči liikká riegádan- ja adopšunruđa rehkenaston iežas virgeoasi ektui.

Nuppástuhttin gusto riegádahttimidda ja adopšuvnnaide suoidnemánu 1. b. 2000 rájes.

Riegádan- dahje adopšunruhta rehkenasto váldonjuolggadussan seammaláhkai go buohcceruhta. Dábálaččat biddjo dasa vuodđun maŋimus 4 vahku sisaboaktu go lei barggus. Jus dát sisaboaktu spiehkasta badjel 25 proseanttain dábálaš jahkesisaboadus, sáhtta maŋimus 3 jagi gárvvess livnnetsisaboaktu gaskamearri biddjot vuodđun.

Nissonat geat sirdet bargguhisvuođa beaiveruodas riegádanruhtii, galget oažžut riegádanruðarehkenastot 6 buoremus 10 maŋimus

mánuid sisaboadus ovdal riegádahttima.

Iešealáhusdoalli

Iešealáhusdoalliide rehkenasto riegádan- dahje adopšunruhta penšunaddi sisaboaktu (netto sisaboaktu) vuodul maŋimus 3 jagi gárvvess livnnehis. Riegádan- dahje adopšunruhta rehkenasto dalle riegádan- dahje adopšunruhtaáigodaga netto jahkesisaboaktu 65 proseanttas. Dásge gusto guða geardde álbmotoaju vuodđosupmi ráddjen. Geahpeduvvon máksin 52 vahkkui dahká dán supmi 80 proseantta. Jus iešealáhusdoallis lea alldes eaktodáhtolaš buohcceruða lasseoadju olles bálkámávssuin, oažžu son vel riegádan- dahje adopšunruða netto sisaboaktu 100 proseanttain. Eaktodáhtolaš lasseoadju ferte leat čállon ainjuo 10 mánu ovdal riegádahttima dahje adopšuvnna.

Riegádan- dahje adopšunruhta lea vearuhuvvon sisaboaktu seammago dábálaš bálká.

Bálkáhuvvon virgeluopmoáiggi juohkin

Eadni ja áhčči sáhttiba juohkit bálkáhuvvon virgeluopmoáiggi. Dihto vahkuid ferte datte atnitdihto njuolggadusaid mielde. 3 vahku riegádanruhtaáigodat ferte leat adnon ovdal riegádahttima. Jus dát vuoigatvuohta ii adno, dat masso. 6 vahku maŋŋil riegádahttima leat

doalahuvvon eadnái, ja 4 vahku leat doalahuvvon áhččái (áhčidearri - geahča siiddu).

Virgeluomu juohkimis, eaktuda datte bargobirasláhka ahte eadni atná oasis oktilaččat ja áhčči atná oasis oktilaččat. Eadni ja áhčči sáhttiba juohkit virgeluomu earaláhkai, jus ležžet sierra dilít váhnenguoktá oasis, ornet iige galgga dasa lassin doaibmat eahpegovttolažžan barg-gaheaddjái.

Dán láhkai lea riegádanruhtaáigodaga 13 vahku čadnon. Dát gusto leš dal válljen 42 dahje 52 vahku virgeluomu. Earret dán sáhttiba váhnenguovttos juohkit virgeluomu gaskaneaskka.

Eadni maid sáhtta válljet álgit virgeluomuin 12 vahku ovdal riegádahttima.

Guktot váhneamat sáhttiba, barggaheaddji šiehtademiin, mahkáš goabbáge bargat 50 proseantta virggi ja váldit 50 proseantta riegádanruđa (dássáduvvon riegádanruhta). Doarjjaáigodaga sáhtta de juohkit váhneamid gaskkas, nu ahte guktot bargaba beaivelahki dahje juohke nuppi vahku.

Earret galle vahku sáhtta juohkit, gusto dát vel váhneamid geat adopterejit. Adopšunruhtaáigodagas leat njeallje vahku doalahuvvon áhččái, maid ii sáhte juohkit váhneamid gaskkas (áhčidearri).

Áhčidearri

Jus sihke eadni ja áhčči leaba diinen riegádan- ja adopšunruđa vuoiga-tvuoda (geahča Geas lea riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuodhta - oasi) lea 4 vahku doarjjaáigodagas doalahuvvon áhččái. Jus áhčči ii geavat dáid vahkuid, dábalaččatdat massojit. Gáibiduvvo ahte eadni lea bargan ainjuo beallevirggis.

Virgeluomu juohkimis gaskal eatni ja áhčči, eaktuda bargobirasláhka eatni atnit oasis oktilaččat ja áhčči atnit oasis oktilaččat.

Áhčideari sáhtta datte geavahit áramus 6 vahku maŋŋil riegádahttima. Áhčide geat adopterejit, sáhtta dan geavahit goas beare olles adopšunruhtaáigodaga. Áhčideari sáhtta juohkit, barggaheaddji šiehtademiin, muhto ferte adnot ollislaš riegádan/adopšunruhtaáigodagas. (Mahkáš

20 vahkus sáhtta áhčči geavahit ovtta beavvi vahkus barggaheaddji šiehtademiin). Eatnisferte dalle leat virgeluopmu daid eará 4 beivviid vahkus. Áhčči ii sáhte atnit áhččiideari áigekonton. Dábálamos lea ahte áhčči atná áhččiideari riegádanruhtaáigodaga loahpas.

Áhččiidearis áhči riegádanruhta ain rehkenasto eatni virgeoasi ektui ovdal riegádahttima dahjefuolahusa badjelas váldimis adopšuvnnas. Dát sáhtta muhtun bearrašiid mearkašit sisaboahomassima. Vai dán geažil áhčit eai ane áhččiideari, diktet njuolggadusat áhččiideari čohkket ja geavahit daid oanehat áiggis olles bálkábuhtemiin. Jus eadni omd. lea bargan 50 proseantta virggis, sáhtta áhčči atnit áhččiideari 2 vahkus almmá bálkká geahpedeami haga. Muhto: Áhčči oazžu liikká riegádan- dahje adopšunruđa iežas virgeoasi ektui, jus eatni virgeoasi lea leamaš ainjuo 75 proseantta olles bargoáiggis. Dát gusto riegádemide ja adopšuvnnaide suoidnemánu 1. b. 2000 rájes.

Numo namuhuvvon ferte juohke párra ovddalgihtii mearridit áiguba go virgeluomu 80 vai 100 proseantta bálkkáin. Áhččiideariin lea áhčči dán válljemii čadnon. Muhtun áhččiide soaitá leat hui váttis atnit áhččiideari. Danne leat mearrádusat nu ahte eadnái sáhtta dan 4 vahku sirdit. Juohke bearaš ferte dalle ohcat oadjokantuvrras

sirdit dáid vahkuid eadnái. Oadjokantuvra sáhtta dárkilat dieđihit makkár dilis sierralohpái sáhttet leat vuođđun.

Eai leat gáibádusat ahte eadni fas álgá bargui go áhčči atná áhččiideari. Dán áigodagas sáhttaeadni omd. atnit áigekonto. Son ii datte sáhte dán áigodagas atnit badjel 50 proseantta riegádanruđa.

Riegádan- ja adopšunruhtaáigodaga mañideapmi

Riegádan- ja adopšunruhtaáigodat lea oktilaččat. Áigodaga sáhtta datte muhtun háviid mañidit.

Buoalmasvuohta

Jus nubbi váhnemiin dahje mánná šaddá dearvvasvuođaasahussii, dahje jus nubbi váhnemiin muhtun háviid lea menddo buozas fuolahit máná, sáhtta riegádan- ja adopšunruđa doarjjaáigodat mañiduvvot. Dárbbu ferte doavtterduođaštusain duođaštit.

Luopmu

Riegádan- ja adopšunruhtaáigodaga sáhtta mañidit jus dáhttu atnit láhkamearriduvvon luomu. Riegádan- ja adopšunruhtaáigodat rehkenasto oktilaččat, ja go luopmu lea loahpahuuvvon, ferte báhcan áigodaga seammás atnit.

Luomu sáhtta mañidit mañjil riegádan- ja adopšunruhtaáigo-

daga loahpaheami. Dát gusto maid lupmui mii juo lea šiehtaduvvon. Váldonjuolggadus lea ahte luopmu galgá leat gaskal geassemánu 1. beaivvi ja čakčamánu 30. beaivvi. Jus riegádan- ja adopšunruhtaáigodat loahpahuvo maŋŋil čakčamánu 30. beaivvi, ii dárbbas atnit olles luomu luopmojagis, muhto sáhtta sirdit gitta 2 vahku boahhte jahká.

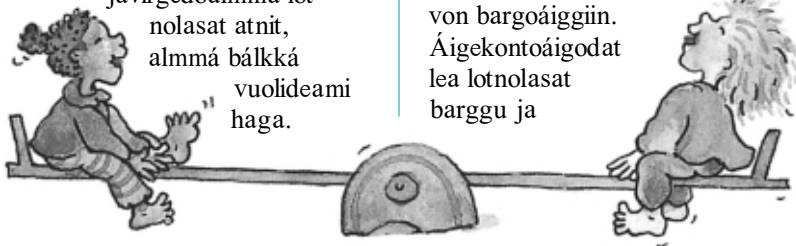
Luopmoruđa vuoigatvuođa bargaha alces doarjjaáigodaga vuosttas 12 vahkkui, jus lea válljen olles bálkká, dahje 15 vahkkui, jus lea válljen geahpeduvvon bálkká.

Áigekonto

Áigekonto lea vuođduduvvon álbmotoadjolága 14. kap ja bargobiraslága § 31 A.

Go atná áigekonto sáhttiba váhnenguovttos valdit riegádan- ja adopšunruđa lotnolasat vuoliduvvon bargoáiggiin. Ollesáigevirgeluomu áigodat oaniduvvo, muhto riegádan- ja adopšunruhta bissu seammán. Áigodat guhkiduvvo áiggis, ja váhnenguovttos sáhttiba fuolahusbarggu javirgedoaimma lot-

nolasat atnit,
almmá bálkká
vuolideami
haga.

Geasa gusto ortnet?

Áigekonto gusto bargiide, ieše- aláhusdoalliide ja luodubargiide geain lea riegádan- ja adopšunruđa vuoigatvuohta ja geat barget badjel bealle virggis. Bargguheamit eai sáhte dán ortnega atnit. Sihke eadni ja áhčči sáhttiba áigekonto atnit. Soai sáhttiba válljet atnit áigekonto seamma áigodagas dahje maŋŋálaga. Jus áigekonto adno seamma áigodagas, adno datte riegádan- ja adopšunruhtaáigodat jođánabbot.

Bistu

Áigekontoáigodahkii eai gula vuosttas 3 vahku ovdal riegádahttima ja 6 vuosttas vahku maŋŋil riegádahttima mat leat doalahuvvon eadnái, 4 vahku áhčiidearri ja guhkiduvvon doarjjaáigodat moaddemánnariegádahttimis. 52 vahku virgeluomus sáhtta danne gitta 39 vahku atnit áigekontoortnegis, dahje vás-tideaddji gitta 29 vahku jus lea válljen 42 vahku virgeluomu. Seamma gusto adopšuvnnas.

Áigekonto leat dat vahkut olles riegádan- ja adopšunruđa áigodagas, maid vállje atnit lotnolasat vuoliduvvon bargoáiggiin. Áigekontoáigodat lea lotnolasat barggu ja

virgeluomu áigi. Áigekontoáigodat sáhtá minimum leat 12 vahku ja maksimum 104 vahku (2 jagi). Galle vahkuolles virgeluomos galgá atnit áigekontos, ja mo barggu ja virgeluomu lotnolassii, šiehtadallo barggaheaddjiin. Áigekontoáigodagas sáhtá bargi válljet bargat olles virggis 50, 60, 75, 80 dahje 90 proseantta. Mii báhcá adno riegádan- dahje adopšunvirgeluopmun. Mađe alit virgeproseanta válljejuvvo, dađe guhkit bistá áigekontoáigodat.

Diediheapmi ja šiehtadeami skovvi

Bargi galgá dieđihit barggaheaddjái maŋimus 4 vahku ovdal go virgeluopmu álgá. Galgá čálalaččat šiehtaduvvot. Bargi sávaldagat galget devdot jus dát eai leat mearkkašahti árrun bargosadjái. Jus bealit eai soabat, sáhtá riiddu ovddidit sierra guoddalanlávdegoddái maid Bargogeahču direktoráhta hálddaša.

Go guktot bealit leaba šiehtadusa vuollái čállán, ferteba deavdit "Áigekonto gáibádušat" blankeahča, maid oažžu oadajokantuvrras dahje Bargogeahčus.

Iešealáhusdoallit ja luođubargit fertejtit oadajokantuvrrain šiehtadit máksimis. Dáid joavkkuide eai leat áigemearit dan ektui goas áigekontogáibáduš galgá ovddiduvvot.

Riegádanruhtii vuoigatvuohta jápmamána riegádeamis ja riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuohta jus mánná jápmá doarjjaáigodagas

Jus lea jápmamána riegádeamis, lea eatnis vuoigatvuohta 6 vahku riegádanruhtii maŋgil riegádahttima. Jus mánná jápmá doarjjaáigodagas, addo riegádan- dahje adopšunruhta gitta 6vahku báhcán doarjjaáigodagas.

Oktiidoarjja riegádeamis ja adopšuvnnas

Nissoniin geat eai leat diinen riegádan- ja adopšunruhtii vuoigatvuohta, ožžot oktiidoarjagamáksot. Nu ožžot de buot nissonat oadjoaddosa riegádahttima dahje adopšuvnna oktavuodas.

Oktiidoarjja lea 32 138 ruvnnu (2000). Stuorradiggi mearrida man olu galgá oktii máksot. Ii mákso vearru oktiidoarjagis. Moaddemánnariegádeamis dahje moadde máná oktanaga adopšuvnnas addo doarjja juohke máná namas.

Oktiidoarjja gáibáduš ferte ovddiduvvot skovis maid oadajokantuvrras oažžu. Gáibáduš galgá ovddidit ovdal 6 mánu gollama maŋgil máná riegádahttima.

Go eadni oažžu oktiidoarjaga, sáhtta áhčči oažžut riegádan- ja adopšunruđa gitta 39 vahku80 proseantta báلكkáin dahje 29 vahku olles báلكkáin dainna eavttuin ahte eadni maŋŋil riegádahttima/ fuolahusa badjelas váldima adopšuvnnas álgá bargui, váldá oahpu dahje lea buohcci.

Fidnobargit, geain sisabohtu lea leamaš vuolit go oktiidoarjja, ožžot máksot oktiidoarjaga riegádan- dahje adopšunruđa sadjái.

Nissonat geat leat vuoigaduvvon Loatnakássa riegáandoarjagii, ožžot dán lassin oktiidoarjaga.

Ruovtturiegádeapmi

Doarjjavuoigatvuohta ruovtturiegádeamis lea vuođđuduvvon álbmotoadjolága 5. kap.

Ruovtturiegádeamis lea vuoigatvuohta reaidadoarjagii mii lea 1 765 ruvnnu (2000).

Doarjja bearrašiidda geat mánáid olgoriikkas adopterejit

Bearrašat geat adopterejit mánáid olgoriikkas ožžot 20 000 ruvdnosaš (2000) reaidadoarjaga. Stáhta adopšunkantuvra meannuda doarjjaohcamiid ja sádde dieđu báikkálaš oadjokantuvrii, mii máksá supmi.

Submi mákso go máná lea riikii bohtán.

Reaidoarjja

Reaidoarjja lea vuodđuduvvon reaidaruhtalágas.

Reaidaruhtii vuoigatvuohta gusto mánu maŋŋil rájes go mánná lea deavdán jagi ja dan mánnui go deavdá 3 jagi.

Váhnemiin ii leat reaidoarjagii vuoigatvuohta seammás go olles rievádánruđa/adopšunruđaožžot. Sáhtá baicce máksit rievádánruđa/adopšunruđa ja reaidaruđa oktanaga, jus váhnenguovttos atniba áigekonto. Váhnemiin, geat adopterejit smávva mánáid, lea reaidoarjagii vuoigatvuohta go olles adopšunruđa doarjjaáigodat lea nohkan, namalassii áramusat 39 vahkumaŋŋil go leat badjelaset váldán fuolahit máná, dainna eavttuin ahte mánná lea jagi deavdán. Váhnemiin, geat vuostái váldet oktiidoarjaga riegeahttimis, lea reaidoarjagii vuoigatvuohta áramusat kaleandarmánu maŋŋil go mánná lea deavdán jagi ja adopšuvnnas mánumaŋŋil go lea gollan 39 vahku das rájes go badjelaset válde fuolahusa, dainna eavttuin ahte mánná lea jahkásaš.

Reaidaruhta juolluduvvo juohke mánnái almmá sisaboahto- ja dárbogeahččaleami haga. Dátlea vearuhis ornet.

Eaktun oazžut reaidoarjaga lea ahte ii leat šihthojuvvon ollesáiggi mánáidgárdesajis stáhta-doaimmadoarjagii.

in. Addo dásseduvvon reaidoarjja jus šihthojuvvon orrunáiggi mánáidgárddis lea vuollil 33 diimmu vahkkui.

Reaidoarjja galgá váldonjuolggadussan máksot sutnje gean luhtte mánná bissovaččat ássá. Olles reaidoarjja sáhtá juhkkot jus váhnenguovttos eaba oro ovttas, ja lea šiehtaduvvon juhkkon ássanbáikái mánálága § 35a nuppi lađđasa mielde. Eaktuduvvo ahte váhnenguovttos soahpaba juhkkon máksimii. Muđui galgá olles reaidoarjja máksot dan váhnemii geanluhtte mánná lea veagadatgirjjis čállon son bissovaččat ássá.

Váldonjuolggadus lea ahte mánná ja dat váhnen gii vuostái váldá doarjaga, ferteba ássat Norggas jus galggaš oažžut reaidadoarjaga. Reaidadoarjaga vuoigatvuohta nohká, jus mánná orru olgoriikkas badjel 3 mánu.

Ii mákso reaidadoarjja biebmománáide iige mánáide geat orrot ásahusas.

Reaidadoarjaga ohcan galgá ovddiduvvot čálalaččat ohcci báikkálaš oadjokantuvrii. Ohcanskovi oažžu oadjokantuvrras.

Stuorradiggi mearrida meriid.

Reaidadoarjjamearit 2000

<i>Šihtton orrunáigi mánáidg. vahkui</i>	<i>Reaidadoarjja olles addosa pst</i>	<i>Ru jahkái</i>
Ii ane mánáidgárdesa ji	100 proseantta	36 000
8 diimmu rádjai	80 proseantta	28 800
9-16 diimmu	60 proseantta	21 600
17-24 diimmu	40 proseantta	14 400
25-32 diimmu	20 proseantta	7 200
33 diimmu dahje eanet	Ii reaidadoarjja	0

Vuoigatvuohta barggus leat eret

Vuoigatvuohta barggus leat eret lea vuođđuvvovon bargobiraslága § 31.

Riegádeami ja adopšuvnna oktavuodas lea váhnemiin moanat vuoigatvuođat mat gustojit bálddalaga ja viiddiduvvon riegádan- ja adopšunruđa mearrádušaid ektui. Dát leat dávjá virgeluopmovuoigatvuođat mat eai vuoigadahte báلكká.

Guhkit virgeluopmu

Lassin áigái go mákso riegádan- ja adopšunruhta, lea goappáge váhnemis vuoigatvuohta gitta ovttá jagi báلكkáhis virgeluopmui juohke máná namas. Dát virgeluopmu ferte adnot láhkaduvvon áhpehisvuođa, riegádeami, adopšuvnna ja biebmománáid fuolahusa badjelassas váldima virgeluomu vuoigatvuođa oktavuodas. Váhnenguovttos sáhttiba virgeluomu oktanaga váldit.

Jus bargi atná áigekonto (geahča siiddu) ii sáhte son dasa lassin váldit gitta ovttá jagi báلكkáhis virgeluomu. Dát ráddjejuopmi gullá juohke bargái. Jus dušše nubbi váhnemiin átná áigekonto, sáhtá nubbi atnit vuoigatvuođa gitta ovttá jagi báلكkáhis virgeluopmui.

Okto fuolaheamis

Bargis, gii okto fuolaha máná, lea

- Áhpehis bargis lea vuoigatvuohta 12 vahku virgeluopmui ovdal riegádahttima.
- Maŋŋil riegádahttima galgá sus leat virgeluopmu vuosstas 6 vahku.
- Áhčis lea vuoigatvuohta guovtte vahku virgeluopmui riegádeami oktavuodas.
- Váhnemiin lea vuoigatvuohta lassi virgeluopmui máná vuosstas eallenjagis, dahje nu guhká go addo riegádanruhta oajus.
- Dása lassin lea goappáge váhnemis vuoigatvuohta gitta 1 jagáš virgeluopmui juohke máná ovddas. Dákkár guhkiduvvon virgeluopmu ferte váldot máná vuosstas eallenjagi virgeluomu oktavuodas.
- Váhnemiin, geat adopterejit ja geat váldet biebmománá, lea fuolahusvirgeluomu vuoigatvuohta oktiibuot 3 jagi maŋŋil go fuolahusa váldet badjelassaset. Máná ferte leat vuollil 15 jagi.

vuoiatvuohhta guhkiduvvon virgelupmui gitta guovtti jahkáí juohke máná ovddas (3 jagi oktiibuot).

Jus eadni ii leat fidnobarggus

Jus eadni ii leat fidnobarggus, muhto áhčči gal, lea sus virgelupmui vuoiatvuohhta bálkká haga gitta guovtti jahkáí.

Fuolahusvirgeluomu vuoiatvuohða sáhtá sirdit

Jus nubbi váhnemiin okto dikšu máná, sáhtá virgeluomu vuoiatvuohhta ovdal go máná deavdá jagi, sirdot earáí gii dikšu máná. Mearrideaddjin lea ahte gii ohcá fuolahusvirgeluomu, duoðas dikšu máná. Sus ii dárbbas leat váhnen-vuoiatvuohhta. Virgeluomu bálká dahje riegdánruhta addo datte dušše máná eadnáí dahje áhččái.

2 vahku bálkkáhis fuolahusvirgeluopmu áhččái

Áhčcis lea 2 vahku bálkkáhis virgeluomu vuoiatvuohhta riegeami oktavuohða. Dát gusto leš dal eadni fidnobarggus vai ii. Dát vuoiatvuohhta gusto dušše jus son ássá etniin ovttas ja atná áiggi fuolahit bearraša ja ruovttu.

Vahkuid sáhtá atnit ovdal máná riegeami, maŋŋil

riegáde-ami dahje maŋŋil go eadni ja máná leaba buohceveiesus ruoktot boahtán. Virgeluopmu ferte datte leat nohkan maŋimus 2 vahku maŋŋil go eadni ja máná leaba buohceveiesus ruoktot boahtán.

Jus váhnenguovttos eaba oro ovttas, sáhtá eatni eará veahkki badjelassat váldit vuoiatvuohða. 2 vahku bálkkáhis fuolahusvirgeluomu vuoiatvuohhta ii gusto adopšuvnnas.

Njamaheami oktavuohða eret

Njamaheami oktavuohða eret lea vuohðuduvvon bargobiraslága § 33.

Nissoniin, geat njamahit lea vuoiatvuohhta dan astoáigái maid njamaheami ádjána ja unni-musat diimmu beaivái.

Molssaeaktun dása, sáhtá nisson jus dan baicce dáhttu, oanedit bargoáiggi gitta diimmuin beaivái, namalassii ahte sáhtá bargui boahit diimmu maŋŋelat dahje vuolgit diimmu árat.

Oalgeviggálaččain ja oasseáigebargiin lea maid vuoiatvuohhta leat eret njamaheami geažil. Njamahanáigi heivehuvvo áigekontoortnegii go dat adno.

Barggaheaddji sáhtá, jus dáhtoš, gáibidit doavtterduohástusa.

Dát vuoiatvuohhta leat eret njamaheami geažil, lea bálkká haga bargobiraslága mielde.

Barggaheaddjái diehtu

Barggaheaddjái diehtu lea vuodduvuvvon bargobiraslága § 31 nr 6.

Váldonjuolggadus lea ahte barggaheaddjái galgá dieðihuvvot nu joðánit go bargi diehtá ahteáigu atnit vuoigatvuoðaid riegádeami dahje adopšuvnna oktavuodas. Riegádeami oktavuodas, ja erenoamážit adopšuvnna oktavuodas, lea váttis diehtit justa bárdnama dahje fuolahusabadjelas váldima áiggi.

Go lea 2 vahku dahje guhkit virgeluopmu ovdal máná riegádeami dahje 6 vuosttas vahku maŋŋil riegádeami, galgá dat dieðihuvvot 1 vahku ovdali.

Go lea 12 vahku dahje guhkit virgeluopmu máná vuosttas eallenjagis, galgá dat dieðihuvvot maŋimus 4 vahku ovdai.

Jus báلكkáhis virgeluomu vuoigatvuoða atná earret virgeluomu máná vuosttas eallenjagis, galgá dat dieðihuvvot maŋimus 3 mánu ovdal.

Jus áigemearit eai dollojuvvo, ii gárta bargi maŋidit virgeluomu jus dát dárbbášuvvo diliid geažil maid barggaheaddji ii diehtán áigemeari loahpas. Dát dieðihuvvo farggamusat.

Vuoigatvuođat máná ja mánnageahčči buozalmasvuođas

Virgeluopmovuoigatvuođat máná ja mánnageahčči buozalmasvuođas leat vuođđuduvvon bargobiraslága § 33 A. Doarjja-vuoigatvuohta lea vuođđuduvvon álbmotoadjolága 9. kap.

Vuoigatvuohta barggus leat eret

Buohcci mánát

Bargiin, geat fuolahit vuollil 12 jahkásaš mánáid, lea vuoigatvuohta leat eret barggus fuolahusrudain máná buozalmasvuođa geažil. Goappásge váhnemiin lea vuoigatvuohta dákkár diliin gitta 10 beaivvi jahkái leat eret fuolahusrudain. Váhnemiin geain lea eanetgo 2 máná, lea vuoigatvuohta 15 beaivái goappásge. Ovttaskas fuolaheaddjiin lea vuoigatvuohta 20 beaivái máná buozalmasvuođa geažil, 30 beaivái go fuolaha eanetgo 2 vuollil 12 jahkásaš máná.

Vaikko nubbi váhnemiin lea okto fuolaheaddjin, sáhttiba váhnenguovttos juohkit virgeluopmovuoigatvuođa gaskaneaskka šiehtaduvvon servvoštallama ektui. Eaktun lea ahte oadjokantuvra oažžu čálalaš duođaštusa guktui váhnemiin servvoštallanjuohkimis.

Fuolahusruhta addo gitta 294 540 ruvnnu (6G, 2000) jahkásaš sisabohtui. Sisabohtui eanetgo dán, ii mávsse álbmotoadju. Dát lea buohcce- ja riegiádnruđa oppalaš njuolggadusaid mielde*.

* Barggaheaddji máksá fuolahusruđa máná buozalmasvuođas, muhto oažžu fas oadjokantuvrras dán mii mákso badjel 10 beaivvi ovddas.

Buohcci mánnageahčči

Jus son gii máná geahččá beaivválaččat lea buohcci (omd. nubbi váhnemiin, beaiveadni dahje bearašmánáidgárdeveahkki) lea bargis maid vuoigatvuohta leat eret fuolahusrudain seamma njuolggadusaid mielde go bajábealde. Dát beaivvit gollet seamma earis go beaivvit masa bargis lea vuoigatvuohta máná buozalmasvuođas.

Bistevaš buohcci dahje lámis mánát

Bargis, gii fuolaha bistevaš buohcci dahje lámis máná, lea fuolahusruđa

voigatvuohta gitta 20 beaivái jahkásaččat. Bargis gii okto fuolaha máná, lea dákkár diliin voigatvuohta 40 beaivái fuolahusruhtii.

Bajábeal namuhuvvon virgeluopmevoigatvuohta gusto gitta dan kaleanddarjahkáii go mánná deavdá 18 jagi. Dan gieldda oadjokantuvra gos bearaš ássá, ferte leat ovddalgihtii dan dohkkehan, jus dan vuođul galggaš leat voigatvuohta fuolahusruđa guhkit oažžut.

Mánát dearvvasvuođaásahasas
Sus gii fuolaha máná gii lea dearvasvuođaásahasas veallámin, lea virgeluomu voigatvuohta gávccát beaivvi rájes lohkkon sisačáliheami rájes, jus son máná dihtii orru dearvvasvuođaásahasas. Virgeluomu voigatvuohta gusto vel mañjil go mánná lea beassan ásasahas, go son ferte leat ruovttus go mánná dárbbáša nuppi váhnemis oktilaš geahču ja divššu.

Mánát heaggaáiti dávdain
Sus gii fuolaha vuollil 18 jahkásaš máná geas lea heaggaáiti dahje

eará hui duođalaš dávda dahje veaidni, lea virgeluomu voigatvuohta jus son máná dihtii orru dearvvasvuođaásahasas.

Virgeluomu voigatvuohta gusto maid go son ferte leat ruovttus go mánná dárbbáša nuppi váhnemis oktilaš geahču ja divššu. Sus gii fuolaha psykalaš doaimmashehttejvonn máná, lea vástideaddji virgeluomu voigatvuohta, beroškeahhtá 18 jahkásaš ahkerá jis. Álbmotoa ju dikšoruhta addo nu guhká go dárbbášuvvon dan máná dikšui ja vea juidathtimii. Oadju addá dikšoruđa seamma nuolggadusaid mielde go oaju buohcceruđa.

Aiddo riegádan - menddo árrat riegádan

Jus buohcci mánná lea aiddo riegádan dahje menddo árrat riegádan, sáhtá báhcán oassi riegádanruhtaáigodagas mañjil riegádeami mañjilvuvot, nu ahte váhnemat ja mánná sáhttet nu olu go vejolaš leat ovttas ruovttus. Eadni galgá váldon nuolggadussan váldit virgeluomi vuosttas 6 vahku mañjil riegádahttima*. Mákson riegádanruhtaáigodaga ii sáhte datte atnit mañjil go mánná lea deavdán 2 jagi. Dárbbu ferte duođaštít máná doaktára duođaštusain.

Gursa - oahpahas

Fidnobargi váhnemat sáhttet gáibidit leat virgeluomus oahpahasruđain, jus leat barggus eret gursa dahje oahpahasu geažil, ja vai

sáhttet fuolahit dahje dikšut biste-
vaš buohcci dahje lámis máná.
Gursa ferte leat dohkkehuvvon
dearvvasvuođaasahasas.
Álbmotoadju máksá oahporođa.

* Spiehkastat 6-vahku njuolggadussii
Bargogeahčču sáhtá eadni addit vejolašvuoda
máhecat bargui ovdal 6 vahku manjil
riegádahttima. Sáhtá leat omd. go manná adopt-
erejuvvo earáide, lea jápmamánná dahje ferte
kuvosas veallát. Eadni ferte buktit
doavterduodaštusa ahte sutnje lea buoret máhe-
cat bargui.

Ollesáige- oasseáigebargi

Virgeluomu vuoigatvuohta lea
sorjjasmeahttun leš dal oasseáige-
dahje ollesáigebargi, ja sorjjasme-
ahttun das mo bargoáigi lea
vahkkobeivviin juhkkon. Jus leš
oanehat bargobeavi go
dábálaččat, lohkkko liikká ovttá
beaivvi vihpan olles beaivin. Jus leš
ollesáigebargi ja eret oasi beaivvis,
ii gesso dát dan virgeluopmoáiggis
masa lea vuoigatvuohta. Muhto ii
leat bálká dahje fuolahus-, dikšo-
dahje oapahusruđa vuoigatvuohta
dákár belohakkii vihpanamis.

Doarjja mánáide gain leat bistevaš dávddat

Jus mánás lea bistevaš dávda
dahje lámisvuohta, sáhtá addot
vuođodoarjja,

veahkkedoarjja dahje guktot. Ahte
lea bistevaš, mearkkaša bistit unni-
mus 2-3 jagi. Dáid doarjagiid ferte
ohcat ja ohcan ferte vuođustuvvot.
Oadajokantuvra sáhtá dáinna
veahkehit.

Vuođodoarjja

Dát doarjja galgá máksit dihto
liigegoluid go mánás lea dávda,
omd. biktasiid ja seangagávnniid
gollama, hui divrras borramuša ja
sullasaččaid. Dávda ja liigegolud
fertejit bistit, namalassii 2-3 jagi.
Vuođodoarjaga mearit
molsašuvvet dan mielde man stuor-
rát liigegolud leat. Vuolimus mearri
lea 6 156 ruvnnu (2000).

Veahkkedoarjja

Sáhtá addot veahkkedoarjja jus
dávda dahje veaidni lea nu garas
ahte mánná dárbaša liige geahču
dahje divššu. Geahču ja divššu
veahkkedoarjja lea ráddjejuvvon
priváhta dikšodiliide, namalassii
ahte bearašolbmot dahje bálkáhuv-
von priváhta veahki dikšu ja
geahččá. Priváhta fuolahusa
fuolahusbálkká juolludeamis ja
mihtideamis, sáhtá gielda gáibidit
ahte ohcco veahkkedoarjja
vuođoattusin. Dábálaš veahkk-
edoarjja lea 11 016 ruvnnu jahkái
(2000). Jus mánná

dárbbáša eanet geahču ja divššu go mii addá dábálaš veahk-
edoarjaga vuoigatvuođa, sáhtá
veahkedoarjja aliduvvot, jus dát
buorida vejolašvuođaid mánnái
ruovttus orrut. Geahču dahje
divššu mahtodat lea
mearrideaddjin.

Veahkkeneavvut

Veahkkeneavvuid, mat buoridit
máná doibmennávcca, sáhtá
luoikkahit fylkkagieldda veahk-
eneavvuovdážiis.

Mánát buohceviesus

Vuoigatvuohta oapmahaččaid diktit leat luhtás

Mánáin lea vuoigatvuohta ahte sis
lea ain juo okta oapmahaččain sin
luhtte miehtá buohceviessoorruma.
Oapmahaččaide galgá buohcevi-
esus fállot borramuš ja idjadeapmi.
Mánát galget sáhttit váldit vuostá
gussiid, vaikko ii leat dábálaš
galledanáigi.

Mátkegolut

Go buohceviessu dálkkašlaš sivaid
geažil gohčču oapmahaččaid
boahtit, máksá álbmotoadju mát-
kegoluid sutnje gii čuovvu máná
buohceviessui ja fas ruoktot, go
čállo dohko ja fas beassá doppe.

Stoahkan ja oahpahuš

Buohceviessu galgá láchit dili
stoahkamii ja doaimmaide.
Skuvlageatnegahtton ahkášaš
mánáin lea oahpahušvuoigatvuo-
hta go leat buohceviessus.

Diehtajuohkin

Mánáin ja oapmahaččain lea
vuoigatvuohta áddehahtti diehtaju-
ohkimii dávdá ja divššu
čađaheami birra.

"Mánát buohceviessus" gihppaga (1-0630)
Ovttaskas olbmot sáhttet dingot gihppaga
Buohceviessoossodagas,
Sosiál- ja dearvasvuođadepartementa
Postboks 8011 Dep. 0030 Oslo.

Oanehat bargoáiggi vuoigatvuohta

*Oanehat bargoáiggi vuoigatvuohta
lea vuođđuduvvon bargobiraslága
§ 46 A.*

Geas lea oanehat bargoáiggi vuoigatvuohta

*Sihke eatnis ja áhčis lea oanehat
bargoáiggi vuoigatvuohta jus dat
dárbbášuvvo dehálaš čálgoárttaid
geažil. Dehálaš čálgoártan lohkkko
mahkáš smávvamánnaváhnemiid
dáhttu ja dárbu leat mánáiguin
eanet ovttas.*

Eaktun oažžut oanehat bargoáiggi
lea ahte ortnega sáhtá čađahit
almmá doibmii olus hehttehusaid
haga. Bargi ja barggaheaddji gas-
kasaš nákkuid mearrida
Bargogeahčču. Njuolggadusaid
geavaha nu ahte hehttehusat galget
leat mearkkašahtti, ovdal go oane-
hat bargoáiggi sáhtá biehttalit.

Láhka ii atte bargái geas oanedu-
vo bargoáiggi, vuoigatvuođa
doalahit olles bálkká.

Oanehat bargoáiggi sáhtá atnit
oanehat bargobeaivin, moaddásat
bargobeaivin vahkui, dahje
bargguhis áigodahkan. Bargguhis
áigodagaid sáhtá omd. dárbbášit
go leat guhkit skuvlaluomut.

Bargi gii dáhttu oanedahttit
bargoáiggi, galgá čálalaččat dieđi-
hit dan barggaheaddjái fargga-
musat ja maŋimus 4 vahku
ovddalgihtii. Sáhtá oheat oanehat
bargoáiggi gitta 2 jahkái ain hávil.
Go šiehtaduvvon áigi lea nohkan,
lea bargis vuoigatvuohta fas máhca-
cat ovddeš bargoáigái.

Go bargi lea oanedan bargoáiggi,
ii lohkkko bargu mii lea badjel šie-
htaduvvon áiggi badjeláigebargun,
muhto lassebargun. Dát gusto
bargui mii lea dábálaš bargoáiggis.
Lassebargu ii atte bargobiraslága
mielde badjeláigelasáhusa
vuoigatvuođa, geahča
bargobiraslága § 49.

Badjeláigebarggus ja lasse- barggus luvven

Fidnobargi smávvamánna-
váhnemat fertejit dávjá ruoktot
fásta áiggiide fuolahit mánáidasas-
et. Sii fertejit omd. viežžat máná
mánáidgárddis. Bargi sáhtá luvve-
juvvot badjeláigebarggus ja lasse-
barggus mii máná fuolahussii
čuohcá. Jus dárbbášuvvo olles luv-
vema guhkit áigái, sáhtá
barggaheaddji gáibidit
duođaštusa, omd. mánáidgárddi
jođiheaddjis.

Ekonomalaš doarjjaortnegat

Earret riegádan- ja adopsunruða mii addo fidnobargi váhnemiidda, gustojit vel mánnabearrašiidda ekonomalaš doarjjaortnegat ja vearronjuolggadusat.

Mánnaoadju

Mánnaoadju lea vuodđuduvvon mánnaoadjolágas.

Mánnaoadju lea mánnabearrašiidda dehálamos ekonomalaš doarjjaortnet.

Gii oažžu mánnaoaju

Sus, gii fuolahu vuollil 18 jahkásaš máná (miessemánu 1. b. rájes 2000 mákso mánnaoadju vel 16- ja 17 jahkásaččaide) ja orru Norggas, lea mánnaoadjovuigatvuohta.

Vuoigatvuohta gusto maŋit mánu rájes go máná lea riegádan/fuolahusa badjelasas váldán adopsuvnnas jagitta mánnui ovdal go máná deavdá 18 jagi.

Mánnaoaju vuoigatvuohta ii šat lohkkgo jus máná náitala dahje soahpá ovttaseallima.

Mánáin, geat galget orrut Norggas oanehat áiggi go 12 mánu, ii leat vuolggasa jis mánnaoadjovuigatvuohta. Norgga

mánát geat galget orrut olgoriikkas oanehat go 12 mánu, eai massedábálaččat mánnaoadjovuigatvuođa.

Dábálaš mánnaoadju aid-doriegádan mánáide miedihuvvo automáhtalaččat. Dát mearkaša ahte váhnemat eanaš háviid eai dárbbáš gáibidit mánnaoaju aid-doriegádan mánáide. Muhtumin ferte gáibidit, ee. jus máná lea boarrasat go 6 mánu ja jus lea ovttá máná mánnaoadjovuigatvuohta eanet go sus duođai leat mánát (viiddiduvvon mánnaoadju). Dávjjimusat máksoeatnái mánnaoadju.

Mearit

Mánnaoadju mákso dihto meriid mielde vuosttas ja nuppi máná ovddas ja goalmát ja juohke máná ovddas muđui. Stuorradiggi mearrida meriid.

Mánáide geat orrot Finnmarkku fylkkas ja Davvi-Romssa čuoovvovaš gielddain:Gálsa, Návuotna, Gáivuotna, Ivgu, Ráisa, Skiervá ja Omasvuotna, mákso jahkásaččat sierra lasáhus.

Gaskal 1 ja 3 jahkásaš mánáide mákso smáv-vamánallasáhus.

Ovttaskas fuolaheaddjái geas lea mánná 0 gitta 3 jagi agis mákso *liige smávvamánallasáhus*, jus deavdá lassi mánnaoaju vuoigatvuoða mánnaoadjolága ja oll-es gaskaáigásaš doarjaga álbmtoadjolága mielde. Lasáhus addo juohke ovttaskas fuolaheaddjái. Lasáhus mákso riegeáhttima mánu maŋŋil rájes, gitta dan mánnui go mánná deavdá 3 jagi.

Lassi mánnaoadju ovttaskas fuolaheaddjiide

Vuollil 18 jahkásaš mánáid ovttaskas fuolaheaddjis lea mánnaoaju vuoigatvuohta ovttá mánná eanet go maid duođai fuolaha (lassi mánnaoadju). Dát mearkaša ahte ovttaskas fuolaheaddji ovttain mánáin oažžu govtti máná

ovddas mánnaoaju jna. Lassi mánnaoaju vuoigatvuohta masso, jus ovttaskas fuolaheaddji náitala, oažžu máná ássanguimmiin dahje lea ássan náittosdillelágan dilis oktasaš dálloodoalus ainjuo 12 mánu maŋimus 18 mánus.

EEO-šiehtadus

Oppalaš eaktun mánnaoaju vuoigatvuhtii lea ahte mánná ássá Norggas. EEO-boargárii geasa galget norgga lágat gustot, 1408/71 lága njuolggadusaid mielde, deavdá vuolggasa jis ássansad jegáibadusa man EEO-riikkas dal son dahje su bearaš dal duođai oroš, ja oažžu gáibiditmánnaoaju máksot ássanriikkas, jus eará eavttut leat devdon. Lága 73. arti-hkkalis čuovvu ahte mánnaoadju, bearašaddodahkan, mákso mánná gii olgoriikkas ássá, jus fuolaheaddji (nubbi váhnen) juogo bargá Norggas, norgga fatnasis, dahje gusto norgga lágaide olgoriikka bargadettiin.

Dábálaš mánnaoadju ja lassemearit 2000

<i>Dábálaš mánnaoadju:</i>	<i>Submi mánnui</i>	<i>Submi jahkái</i>
Vuosttas ja nuppi máná	829	9 948
Goalmát ja juohke maŋit máná	912	10 944
<i>Lasáhus:</i>		
Finnmárkkku ja Davvi-Romssalásáhus	316	3 792
Smávvamánallasáhus (1-3 jahki)	657	7 884
Lassi smávvamánallasáhus (0-3 jahki)	657	7 884

Mánnabearrašiid vearronju- olggadusat

Fuolaheaddjjiide addo dihto ekonomaš geahpádus vearrovuogádagas.

Fuolaheaddjigeasus

*Fuolaheaddjigeasus lea vuoddu-
duvvon vearrologás.*

Buohkain geat fuolahit vuollil 19 jahkásaš máná, lea vearu fuolahusgeasus vuoigatvuohta. Fuolaheaddjit geain ii leat sisaboaktu, ožžot fuolahusgessosa máksot reaidan. 2000 lea geasusl 820 ruvnnu jahkái mánnái.

Váhnengeasus

*Váhnengeasus lea vuoddu-
duvvon vearrologás.*

Earret vearu fuolahusgessosa, lea vuollil 12 jahkásaš mánáid váhnemiin, vuoigatvuohta nu gohčoduvvon váhnengessosii. Dát lea geasus dábaláš sisaboađus lágalaš goluide geahččat ja dikšut mánáid. Geasus lea eanemus 25 000 ruvnnu ovttá mánái ja 30 000

ruvnnu guovtti dahje eanet mánái.

Náittosguimmiide ja ássanguimmiide oktasaš mánáin lea rádd jehus oktasaš. Geasus addo vuos alimus

sisaboađus, jus náittosguoimmit dahje ássanguoimmit eai leat ovttamielas eará juogadeapmái.

Mánáide geat lápmása ds geažil, dárbbášit sierra fuolahusa ja divššu, sáhtá addit váhnengessosa vaikko mánná lea badjel 12 jagi.

*Persongeasus (ovdal luo-
hkkágeasus)*

Bearrašat guvttiin sisaboađuin, livdnejuvvojit 1 vearroluohkás, ja bearrašat ovttain sisaboađuin, ja ovttaskas fuolaheaddjit, livdnejuvvojit 2 vearroluohkás.

Persongeasus lea jagis 2000 1 luohkás 27 700 ruvnnu ja 2 luohkás 55 400 ruvnnu.

Livnnetkantuvra dieđiha lagat vearronjuolggadusaid birra.

Penšunčuoggát sidjiide geat atnet fuola smáv- vamánáin

Geain lea smávvamánnafuolahus gártadit penšunčuoggáid, nu gohčoduvvon fuolahusčuoggáid. 3,00 penšunčuoggá addjojtit jahkái vuollil čieža jahkásaš mánáid báلكkáhíis geahčus.

Fuolahusčuoggát čállojit automáhtalaččat buorin sutnje gii oažžu máná/mánáid ovddas mánnaoaju. Jus fuolaheaddjis lea penšunaddi sisaboaktu man mielde oaččošii eanet penšunčuoggáid go 3,00, sullii 196 000 ruvnnu jahkái,

eai mearkkaš
fuolahusčuoggát
dábalaččat maidege.
Váhnemat sáhttet
bivdit
fuolahusčuoggáid
sirdit nuppi
váhnemii. Jus
fuolaheaddji ii
oaččo-mánn-
aoaju, ferte
son oheat
oad-
jokantuvrras
fuolahusčuoggáid.

Badjel 7 jahkásaš doaimmashe-
htejuvvon máná fuolaheamis,
sáhtta oheat fuolahusčuoggáid. Jus
mánna oažžu veahkkedoarjaga 3
dahje 4 mearis, galgá
fuolahusčuoggáid
automáhtalaččat čállit buorin.

Doarjjaortnet ovttaskas eadnái dahje áhččái

*Addosat ovttaskas fuolaheaddjiide
leat vuođoduvvon álbmotoad-
jolága 15. kap.*

Álbmotoadju addá ekonomalaš
veahki eadnái ja áhččái gii okto
fuolaha máná. Ovttaskas eadnái
ja áhččái galgá sihkarastot
sisabohtu ja gaskaboddosaš
veahki iešveahkkái, nu ahte sáhtta
áibbas dahje belohakkii fuolahit
iežas, iežas barguin.

Addosat maid ovttaskas eadni
dahje áhčči sáhtta oažžut
álbmotoadjolága mielde leat:

Gaskaáigásaš doarjja

Gaskaáigásaš doarjja lea
doarjja eallenbirgeju-
mái. Doarjaga ii sáhte
dábalaččat addit badjel
oktiibuot golbma
jagi maŋŋil nuora-
mus máná
riegádeami, ja
giitta dassái go dát mánná deavdá
gávccii jagi. Dasa lassin sáhtta
addit gaskaáigásaš doarjaga giitta
guokte mánu ovdal riegádeami.
Dihto eavttuin sáhtta addot doarjja
badjel golbma jagi, dallege go
nuoramus mánná lea deavdán
gávccii jagi.

Go nuoramus mánná lea deavdán
golbma jagi, gáibiduvvo ahte
fuolaheaddji juogo lea barggus
dahje oahpus unnimus bealle
áiggis, dahje lea bargokantuvrii
dieđihan duohta bargoohccin.

Olles jagi gaskaáigásaš doarjja
lea 1,85 geardde álbmotoaju
vuođdosubmi. Doarjja vuoliduvvo
bargosisaboáđu geažil, jus dat lea
eanet go vuođdosupmi bealli.
Seamma gusto sisabohtuimii lea
dássálaga bargosisaboáđuin.
Miessemánu 1. b. 2000 rájes lea
gaskaáigásaš doarjja 7568
ruvnnu mánnui. Jagi bargodiet-
nasis mii lea 25 000 ruvnnu dahje

eamet, vuoliduvvo gaskaáigásaš doarjja. Gaskaáigásaš doarjja masso go jagi bargodienas lea 252 000 ruvnnu.

Mánnageahččodoarjja

Mánnageahččodoarjja addo jus earát fertejit máná geahččeat, barggu dahje oahpahusa geažil, dahje jus fuolaheaddji lea duohta bargoohcci. Doarjaga sáhtta doalahit gitta ovttá jagi jus fuolaheaddjis lea vássevaš buozalmasvuohta.

Doarjja addo 70 proseanttain duođaštuvvon goluin, gitta badjerádjái maid Stuorradiggi mearrida. Jagi 2000 badjerádjesubmi lea:

- 2 423 ruvnnu mánnui ovttá mánnái
- 3 161 ruvnnu mánnui guovtti mánnái
- 3 583 ruvnnu mánnui golmma dahje eamet mánáide

Jus doarjjavuostáiváldi jagi sisaboaktu lea gaskal guhitta ja gávccii geardde álbmotaaju vuodđosupmi, juhkko doarjja. Jus jagi sisaboaktu lea eamet go gávccii geardde álbmotaaju vuodđosupmi, ii addo mánnageahččodoarjja. Miessemánu 1. b. 2000 rájes lea álbmotaaju vuodđosubmi 49 090 ruvnnu.

Doarjaga sáhtta addit dassái go mánná geargá njealját skuvlajagiin, muhto sáhtta dihto eavttuin guhkiduvvot.

Oahpahasdoarjja

Oahpahasdoarjja addo jus fuolaheaddji váldá dárbbášlaš oahpu dahje oahpahusa vai iežas sáhtta fuolahit iežas bargguin.

Fárrendoarjja vai bargui beassá

Jus dárbbášuvvo fárret vai bargui beassá, sáhtta addot fárr-engollodoarjja.

Lassedoarjaga ovdalmáksu

Earret ortnegiid mat leat namuhuvvon, lea ovttaskas fuolaheaddjiin vuoigatvuohta lassedoarjaga ovdalmáksui mii lea 13 440 ruvnnu jahkái juohke máná namas. Ovdalmáksu lea vuolimussubmi maid oadjokantuvra máksá dallege go ii dieđe gii áhčči lea, dahje eará ákkaid geažil ii mávsse lassedoarjaga.

Lassedoarjjaoažžu lea ieš geatnegas dieðihit oadjokantuvrii jus guoibmedilli jna. nuppástuvvo, ja danne ii leat doarjjavuogaduvvon.

Eamet dieðut oadjokantuvrras

Mánnalassedoarjja

Lassedoarjjanjuolggadusat leat mánnalága 7. kap. Dárkilat mearrádusat mánnalassedoarjaga mearrideamis ja nuppástusain leat njukčamánu 20. b. 1989 láhkaásahusas.

Goabbá váhnemiin ii beaivválaččat fuolat máná, geatnegahtá máksit mánnalassedoarjaga. Dát gusto leažžaba dal váhnenguovttos leamaš náitalan gaskaneaskka dahje eaba, ja vaikko lassedoarjjageatnegasas ii leat váhnenovddasvástádus mánnái. Mánás dat lea lassedoarjaga vuogiatvuohhta. Gii oažžu lassedoarjaga máná olis, galgá dan atnit máná fuolahussii.

Váhnenguovttos sáhttiba gaskaneaskka šiehtat man olu

lassedoarjja galgá leat. Ii daga maidege jus váhnenguovttos šiehtadeaba alit dahje vuolit lassedoarjaga go gustojeaddji meriid. Vuolit šiehtaduvvon lassedoarjja go ovdalmáksomearri (1.6.2000 1 120 ruvnnu mánnui) lea liikká dušše gustojeaddjin jus dat heive meriide.

Jus váhnenguovttos eaba soabat sáhtá lassedoarjjafáldi (oadjokantuvra) mearridit lassedoarjaga proseantameriid mielde, ja muhtun háviid árvvošteami mielde.

Jus lassedoarjjaoažžus lea gaskaáigásaš doarjja, galgá lassedoarjja mearriduvvot almmolaččat ja leat proseantameriid mielde.

Mánnalassedoarjaga mearit leat

1 máná	11% lassedoarjjageatnegasa bruttosisaboaðus
2 máná	18% lassedoarjjageatnegasa bruttosisaboaðus
3 máná	24% lassedoarjjageatnegasa bruttosisaboaðus
4 dahje eanet	28% lassedoarjjageatnegasa bruttosisaboaðus

Sisaboahu lea seamma go personsisaboahu ja netto kapitálasisaboahu badjel 10 000 ru.

Oahppit ja studeanttat loatnakássa loanain

Riegádstipeanda Loatnakássa Nissonat geat oahpu válddedettiin ožžot máná, sáhttet oažžut Loatnakássa riegádstipeandda. Stipeanda addo maŋimus 3 vahku ovdal riegádahttima ja vuosttas 39 vahku maŋgil riegádahttima. Stipeanda vástida badjerá já dan doarjjasupmis Loatnakássa sáhttá eadnái addit. Jus 42 vahkus oassi lea geasseluomus, sáhttá dán áigáige addot stipeanda. Jus guktot váhnemat leaba oahpahusas, sáhttá áhčči oažžut stipeandda jus son fuolaha máná. Stipeandda maid sáhttá juohkit váhnemiid gaska.

Loana ruovttoluottamáksima maŋideapmi

Sáhttá geahpedit loana ruovttoluottamáksima ja luvvet dan reanttuin gitta jahkái áhpehisvuođa, riegádeami ja adopšuvnna geažil. Eaktun reantoluvvemii lea ahte ii leat áktánas sisaboahu. Reanttu sáhttá luvvet áhččái jus son ge atná fuola mánás. Dán sáhttá maid váhnemiid gaskkas juohkit.

Adopšuvdna

Oahppit ja studeanttat geat adopterejit máná sáhttet loana rievdatit stipeandan 39 vahkkui. Vuollil 10 jahkásaš máná adopšuvnna justojit seamma njuolggadusat go bajábealde, go geahpeda loana ruovttoluottamáksima ja luvvet reanttuin gitta jahkái.

Vuollil 10 jahkásaš mánáid fuolahus

Jus galggaš fuolahit vuollil 10 jahkásaš mánáid iige leat áktánas sisaboahu, sáhttá oažžut maŋidit máksit ruovttoluotta Loatnakássa loana. Reanttuin sáhttá luvvejuvot. Náittosguoimmi, bealálačča dahje ássanguoimmi sisaboahu lea maid mearrideaddjin dasa ahte galgá go geahpádusa addit.

Ovttaskas fuolaheaddjit geain dušše lea álbmotoaju doarjja, besset máksimis reanttuid ja ožžot maŋiduvvot lohkanloana ruovttoluotta máksima, nu guhká go máná lea vuollil 10 jagi.

Eanet dieduid? Geahča www.lanekassen.no

Vearjogeatnegasat fuolahus-ovddasvástádusain

Čálgovirgeluopmu

Almmálaš vearjogeatnegasat sáhttet oažžut 14 beaivásaš čálgovirgeluomu. Virgeluomu sáhttá juohkit guovtti áigodahkii. Nuvttá ruovttumátki addo nuppi virgeluopmomátkái. Mátkeáigi gullá virgeluopmoáigái.

Ovttaskas fuolaheaddjit

Vearjogeatnegasat geat okto fuolahit máná, ožžot mañidit vuosttagearbálvalusa nu guhká go fuolahusdilli bistá, ja gitta dan jagi lohppii go vearjogeatnegas deavdá 33 jagi.

Bá juhanhárjehallamiin sáhttá oažžut mañideami jus okto fuolaha máná, jus ossodat ii sáhte fállat máškidis virgeluopmoortnegiid, nu ahte máná fuolahusdárbu sáhttá áimmahuššot hárjehallamis seammaláhkai go muđui.

Dát gusto maid jus vearjogeatnegas gaskaáigásaččat okto fuolaha máná, go nubbi fuolaheaddji ii sáhte geahččat máná iežas bargodili, lohkamiid dahje dávdda geažil. (Gáibiduvvojit garra vuodustusat).

Juhkkon váhnenfuolahus

Vearjogeatnegasat geain lea juhkkon fuolahusovddasvástádus, sáhttet biddjot nu lahka ruovttu ahte sáhttet orrut ruovttus, dahje oažžut nu oanehis go vejolaš bálvalusáiggi.

Militearabálvalusa mañideapmi

Jus láhkaduvvon riegádan- ja adopšunvirgeluomu vuoigatvuohta adno, man ovddas lea bargan ovdal militearabálvalusa, sáhttá addot buot militearabálvalussii mañideapmi, nu guhká go fuolahusvirgeluopmu bistá.

Militeara- ja siviilabálvalusa čadaheapmi diineha riegádan-dahje adopšunruđa vuoigatvuoda Suoidnemánu 1. b. 2000 rájes militeara- dahje siviilabálvalusa dahje bákkolaš siviilasuodjalusbálvalus čadaheapmi diineha riegádan- ja adopšunruđa vuoigatvuoda.

Virgeluomu ohcamiid meannuda guoskevaš ovtadat. Vearjo-geatnegasdoaimmahaga hoavda lea váiddaásahuš. Riegádanvirgeluomu ohcan bivdo lágiduvvot buori áiggis. Virgeluopmoáiggi sáhttá mearridit go virgeluopmu álggahuvvo.

Vuoigatvuođat ja doarjagat áhpehemiide

Doavttergalledeapmi

Áhpehis bargis lea vuoigatvuohta leat eret barggus báikkáin áhpehisvuođageahčus, go ii sáhte iskkaduvvot govttolaččat ovd

Áhpehisvuođas buohcci

Jus eadni ferte leat eret barggus go lea áhpehisvuođas buohcci, lohkkodát dábálaš buohccevihpamin. Vihpan ii galgga lohkkot riegádanruhtaáigodaga oassin. Maŋimus golbma vahku ovdal riegádahttima galgá buohcceruhta molsojuvvot riegádanruhtan.

Goluid máksin

Oadjokantuvrra álbmotoadju máksá goluid áhpehisvuođa dárbašlaš doavtteriskkademiide, ja ovta iskkadeami maŋgil riegádeami. Nissoniin, geain leat čoarbealis váttisvuođat ja váttisvázzit lea vuoigatvuohta áhpehisdilis nuvtá rumašlaš dikšui ja gitta 6 mánu maŋgil riegádahttima. Jus ii sáhte ruovttus orrut go lea vuordimin riegádahttit, máksá oadju váldonjuolggadussan borran- ja orrungoluid gitta 10 jándora das rájes go boahtá vuordinbáikái ja gitta dassái go šaddá riegádahttinruktui dahje buohccevissui.

Riegádanruhtii vuoigatvuohta

cuovkaneamis

Riegádanruhtii vuoigatvuohta

masso jus nisson cuovkana áhpehisvuođa vuosttas 6 mánu.

Cuovkaneapmi maŋgil 6 mánu lohko riegádahttimin, ja eatnis lea vuoigatvuohta 6 vahku riegádanruhtii maŋgil riegádahttima.

Áhpehisvuodaruhta

Nissoniin, geat váralaš bargobirrasis fertejit heaitit bargamin áhpehisvuođa geažil, lea vuoigatvuohta áhpehisvuodaruhtii.

Eavttut leat ahte nisson lága dahje láhkaásahusa mearrádusaid mielde lea geatnegahtton heaitit barggus ja ahte bargoaddi ii sáhte heivehit barggu sutnje dahje eará barggu fállat.

Áhpehisvuodaruhta máksodas rájes go nisson ferte heaitit barggus ja gitta golmma vahkkui ovdal riegádahttima, go nisson dalle sirdo riegádanruhtii. Áhpehisvuodaruhta rehkenasto seamma láhkai go buohcceruhta.

Gáhttet lossa barggus ja vahátlaš ávdnasiin

Muhtun nissoniin lea bargu mii šaddá menddo lossadin áhpehisdili loahpageahčen. Ovdamearkkat leat nissonat geat barget buhtiste-miin, dikšobargguin, vuoddjin dahje buvdabargin. Dákkár váttisvuođaid galggašii sáhttit čovdhit

barggaheaddjiin ovttasráđiid, nu ahte bargu biddjo earáláhkai, dahje sáhtta eará bargat dán áiggis. Jus ii sáhte dán čoavdit, leat áhpeheamis vuoigatvuođat man birra Bargogeahčču sáhtášii dieđihit.

Áhpeheamit berrešed jie bargobirrasis garvit buot vahátlaš ávdnasiid. Barggaheaddji lea geatnegas deastta atnit dáid dilálašvuođaide ja jus dárbbášuvvo addit boahhtevaš smáv-vamánnaváhnemiidda eará barggu dahje oadjebasat bargobirrasa.

Bargobirasdilálašvuođat sáhttet vahágahttit ohki jus nubbi váhnemiin vahátlaččat váikkuhuvvo dalá ovdal go nisson šaddá áhpeheapmin, dahje jus nisson vahátlaččat váikkuhuvvo áhpehisdilis. Albmát ja nissonat geain lea leamaš váttis oažžut máná, berrejit fuobmát ahte sivva sáhtta leat bargobirrasis.

Muhtunlágan bargguide leat sierra lágat ja mearrádusat

Dahkkit maid diehtit dahje navdit sáhttet ohki vahágahttit:

- Fysalaš dahkkit, nugo omd.:
- barggut deaddagis, omd. deat-takámmáriin ja buokčalemiin
 - ioniseren suonjardeapmi

Biologalaš dahkkit, nugo omd.:

- toksoplasma
- rubellavirus (rivihisboahkut)

Kemialaš dahkkit, nugo omd.:

- luvvadanoamit

- metállat nugo ladju, eallisilba, kroma ja nihkkel
- dihto muovveávdnasat
- dihto hilsko- ja boatkadvemirkkot
- gássat maid varra njammá, nugo heahki ja narkosagássat
- borasiðheaddji ávdnasat
- cytotatika

Láгат:

Bargobiraslága §§ 11 ja 14

Láhkaásahusat:

- leavvanvaháгат ja bargobiras (diŋ. nr 535)
- suodjalit bargiid vahágiidda go barget biologalaš dahkkiin (diŋ. nr 550)
- bargat borasiðheaddji kemiká-lain (diŋ. nr 552)
- bargat lajuin ja ladjooktavuođain (diŋ. nr 545)
- bargat narkosagássain (diŋ. nr 451)
- gieðahallat cytotatika (diŋ. nr 402)

Bagadusat:

- hálddahušlaš norpmat bargoáibmogearddi nuoskkideamis (diŋ. nr 361)
- mirkko ja eará dearvvasvuoða vahágahtti ávdnasat, § 11 (diŋ. nr 309)
- luvvadanoapmevahágiid ii sáhte buorit. Dušše garvit. (diŋ. nr 470)
- áhpeheapme barggus (diŋ. nr 475)

Čuvgehus

- bargobiras ja áhpehisdilli (diŋ. nr 474)

Sáhtta dingot

Tiden Norsk Forlag A/S.

tlf.: 23 32 76 61, fax 23 32 76 98/99,

Interneahtta:

<http://www.tiden.no/arbeidsliv>

dahje Bargogeahčču.

Lihccunsoodjalus

Lihccunsoodjalus lea vuođđuduvvon bargobiraslága § 65.

Suodjalus lihcohallat áhpehisdilis ja virgeluomus

Ii oktage barggaheaddji sáhte lihccut nissona go lea áhpeheapme. Dát gusto geahččalanáigáige. Áhpehis nisson lea lihccumii suodjaluvvon vaikko son áhpehisvuođa geažil ii sáhte bargat numo dábálaččat. Barggaheaddji gii lihccu áhpehis nissona ja addá eará ákkaid lihccumii go áhpehisvuođa, ferte sáhttit duođaštít ahte lea áššálaš ágga lihccumii.

Go bargi lea virgeluomus riegádahttima dahje adopšuvnna geažil, ii sáhte su lihccut vihpanáiggis go barggaheaddji diehtá ahte vihpa ágga lea virgeluopmu. Jus bargi lobálaččat lihcohallow virgeluomu áiggi, ii lohko lihccunáigi virgeluopmoáiggis. Jus bealli lihccunáiggis lea gollan go virgeluopmu álgá, lea nubbi bealli lihccunáiggis go virgeluopmoáigodat lea nohkan. Dát vealtameahttun lihccunsoodjalus riegádan- ja adopšun-

virgeluomu oktavuodas gusto gitta jahká.

Bargi gii atná áigekonto dahje bákkáhis virgeluomu eanet go vuosttas jagi, ii sáhte dan geažil lihcohallot. Nuppiin sániiguin suodjaluvvo lihccumii, go dat dahkko virgeluopmovihpama geažil. Barggaheaddji gii lihccu bargi gii váldá virgeluomu badjel jagi, ferte sáhttit duođaštít ahte lea áššálaš ágga lihccumii.

Bargi sáhtta ieš cealkit virggis eret miehtá virgeluopmoáiggi, dainna eretcealkináigemeriin mii gusto bargodilálašvuhtii.

Vuoigatvuohta máhccat seamma virgái

Bargi sáhtta gáibidit máhccat seamma virgái go mii sus lei ovdal virgeluomu. Dát gusto maid go áigekontoáigodat lea nohkan, ja eanet go láhkaduvvon vuoigatvuohta áhpehisvuoða, riegádahttima, adopšuvnna ja biebmomána fuolahusa badjelas váldima virgeluomut.

Dát lea vuoigatvuohta mii čuovvu barggaheaddji ja bargi šiehtadusas.

Spiehkastahkan sáhtta liikká leat govtolaš ágga bidjat eará bargui dan bargi geas lea leamaš virgeluopmu. Dát sáhtta leat bargošiehta-

dusa dahkamuššan, dahje gullat barggaheaddji stivrenvuoigatvuhtii. Muhto eará sadjái bidjan ii galgga leat virgeluomu geažil.

Jus riegádahttimis šaddet vahágat mat váddudit eadnái joatkit virggis mii sus lei ovdal riegádahttima, galgá virgi vuohččan heivehuvvot oðða dillái. Go sirdo eará virgái, galgá eadni ja su luohttámušolmmoš leat ráððádallamiin fárus.

Pedagogalaš fálašdagat ovdaskuvlamánáide ja beaiveetniid/biigádoaimmaide

Mánáidgárdit

Mánáidgárdit lea pedagogalalaš fálašdagat, mii galgá mánáid veahkehit ovddeaddji, oalggueaddji ja oadjebas ovdaskuvlaáigis.

Mánáidgárdefálašdagat molsašuvvá oamastandili, pedagogalaš sisdoalu ja orrunáiggiid ektui. Mánát besset mánáidgárdiide ohcama mielde, ja njuolggadusaid mielde maid mánáidgárdeeaiggát (gielddalaš dahje priváhta eaiggát) lea dohkkehan. Giella ovdasvástida dohkkehit ja goziht gieldda buot mánáidgárdiid.

Mánáidgárdelága mielde galget doaimmashehttejuvvon mánát vuoruhuvvot beassamis, jus sidjiide lea ávki leat mánáidgárdis. Mánát sáhttet oažžut sierrapedagogalaš veahki mánáidgárdis (geahča Sierrapedagogalaš veahkki). Leat vel sierra ortnegat mat áimmahuššat minoritehtaduođáš mánáid, báhtareaddjimánáid ja sámemánáid dárbbuid.

Váldde gieldda mánáidgárdeláddahusain oktavuoda ohcanskovi ja eanet dieđuid oažžumii.

Bearašmánáidgárdit

Muhtun gielddat ja priváhtaolbmot leat ásahan bearašmánáidgárdiid gos mánát besset leat ovttaskas ruovttuin. Bearašmánáidgárdiid jođiha ovdaskuvlaoahpaheaddji, nugo eará mánáidgárdiide.

Láгат: Mánáidgárdeláhka.

Rabas mánáidgárdi

Muhtun gielddain/gávpotosiin leat rabas mánáidgárdit, oanehisáigefálašdahkan bearašiidá gain ii leat dábálaš mánáidgárdesadji. Dán fálašdagas ferte máná boahit ovttas fuolaheaddjiin (váhnen, beaiveeatni, biigá js.). Rabas mánáidgárdi lea oaiivilduvon leat čoaggananbáikin sihke mánáide ja fuolahead-djiide/-váhneiidá, ja báikin gos sáhtá oažžut pedagogalaš veahki ja čuovvleami.

Láгат ja láhkaásahusat:
Mánáidgárdeláhka,
Mánáidgárdi
rámmaplána

Sierrapedagogalaš veahki

Vuollil skuvlageatnegas agi mánáin lea sierrapedagogalaš veahki vuoigatvuohta, go áššedovdi árvoštallama mielde dárbašuvvo. Sáhtta veahkehit ruovttus, mánáidgárddis dahje earáláhkai. Gieldda PP-bálvalus dat gaskkusta ja oktiiheiveha doaimmaid.

Lágat: Vuodđoskuvláláhka (§ 5-7)

Beaiveeatnit ja biiggát

Jus váhnemat válljejit diktit beaiveeatni dahje biiggá geahččat máná gustojit sierra vearronjuolggadusat. Go ásaha bearašmánáidgárddi dahje barggaha muhtuma geahččat máná, šaddá barggaheaddjin. Barggaheaddjin ferte čuovvut gustojeaddji vearroja oadjonjuolggadusaid. Eanet dieđuid dán birra oažžu báikkálaš oadajokantuvrras, livnnetkantuvrras ja vearrogáibideaddjis.

Váhnemat geat leat bargoaddi biigái dahje beaiveeatnái, eai galggašii máksit bargoaddodivada.

Sáhtta dasa lassin gessot duodaštuvvon goluin mánáid geahččui ja dikšui (*Geahča Váhnegeasus*, 23. siiddus).

Mánnageahččiide lea ovdamunnin ahte lea sierra logahallon sisabohtu. Dás lea dalle mearkkašupmi álbmotoaju máksimiidda, earret eará buohcceruđa dáfus ja dát gártada penšunčuoggáid.

Eanet dieđuide, geahča "Skatteregler ved barnepass 1999" gihppaga, maid sáhtta oažžut vearrogáibideaddjis dahje livnnetkantuvrras, ja "Familiebarnehager og skatt" gihppaga maid oažžu Vearrodirektorahtas.

Dearvasvuoda- ja sosiálbálvalusat

Dearvasvuodašuvnnat

Dearvasvuodašuvnnat lea gieldda láhkageatnegahtton dearvasvuoda bálvalusa oassi ja lea fálaldat buot mánáide. Doaibma siskkilda eastadeaddji ja dearvasvuodaovddideaddji barggu njuorat- ja smávvamánáide ja sin bearrašiidda. Dát siskkilda ee. boahkuheami, iskkademiid, ráv-vaigiid ja oaivademiid sierranas surggiin mat gullet mánái - dahje váhnemiidda ja mánái. Dearvasvuoda buohccedivššára ruovttugalledeapmi lea fálaldat buot vuosttasgeardde riegádahttiide. Mánngasis lea maid dát fálaldat sidjiide geain lea máná juo ovdalis.

Muhtun dearvasvuodašuvnnat fáallet áhpehisvuodafuolahusa, riegádanráhkaneaddji gurssaid ja geahču maŋŋil riegádahttima.

Dearvasvuodašuvnnas lea lagaš ovttasbargu eará dearvasvuoda- ja sosiálbálvalusain gielddas. Fálaldagat leat nuvtá.

Duddenortnegat ja doarjjaolmmoš

Gielddat leat geatnegasat doalahit dudden- ja doarjjaolbmofálaldaga sosiála bálvalusaid oassin.

Dat bearrašat duddejuvvojit main lea hui lossa fuolahusbarggut. Bálvalus fállon ruovttus dahje eará sajis.

Doarjjaolmmoš addo ee. lámis mánái dahje mánái bearrašis mas leat sierranas sosiála ja dearvasvuodalaš váttisvuodát. Doarjjaolmmoš galgá veahkehit dan máná mánggalárganat ja mielladievaslaččabut joudui.

Gielda árvvoštallá dárbbu ja viidodaga.

Lágat: Sosiálbálvalusláhka.
Ohcanskovi oazžu go gielddain váldá oktavuoda.

Ruovttubálvalusat

Gielda lea sosiálbálvaluslága mielde geatnegas doalahit geavatalaš veahkkefálaldaga ruovttus, sidjiide geain leat sierra veahkkedárbbut. Sierra veahkkedárbbut sáhttet šaddat váhnemiid dahje mánáid lámisvuoda, dávdmaid dahje eará sivaid geažil.

Gielda árvvoštallá dárbbu ja viidodaga.

Bearašsuodjalus

Bearašsuodjalusbálvalus lea vuodđuduvvon bearašsuodjaluskanturlágas.

Bearašmiellahtuin geain leat váttisvuođat bearrašis, sáhttet váldit oktavuođa bearašsuodjalambálvalusain mii sáhtta ráđiid addit ja oaivadit juogo olles bearrašii, párrii dahje ovttaskas olbmuide. Juohke fylkkas lea bearašsuodjalankantuvra.

Bearašsuodjalambálvalus maid soabadallá earuid oktavuođas. Soabadallan lea geatnegahtton buot náittospáraide geain lea vuollil 16 jahkásaš oktasaš mánát. Soabadallama áigumuš lea ahte váhnemat galget ollet buori šiehtadussii das gos mánna galgá orrut, ovtastallanortnegii jna. manjil go leaba earránan.

Váhnenoaivadeapmi

Váhnenoaivadeapmi fálo dearvasvuodastašuvnnas, mánáidgárddis ja skuvllas. Dáppe sáhttet váhnemat lonohallat vásáhusaid ja gažadit áššiin nugo mánáideaset bajásgeassimis, oažžut dieđuid ja oaivadeami mánáid dárbbuin ja ovddideamis. Dearvasvuodastašuvdna, mánáidgárdi ja skuvla sáhtta vel veahkehit ollet eará veahkkeásahusaide, jus váhnemat dan dáhttot.

Diehtjuohkin: "Program for foreldreveiledning - materiell" (Q-0930) ja "Foreldreveiledning - en nøkkel til bedre samspill i skolen og mellom foreldre og skolebarn?" sáhtta dingot dáppe:
Ft: Informasjonsforvaltning - Distribusjon og lagring

Guoskevaš lágat

Bargobirasláhka
(Arbeidsmiljøloven)
Mánáidgárdeláhka
(Barnehageloven)
Mánáidláhka
(Barneloven)
Mánnaoadjóláhka
(Barnetrygdloven)

Bearašsuodjalankanturláhka
(Familievernkontorloven)
Álbmotoadjóláhka
(Folketrygdloven)

Fuolahangeasusláhka
(Forsørgerfradragloven)
Vuođđoskuvlalahka
(Grunnskoleloven)

Reaidoadorjjalahka
(Kontantstøtteloven)

Vearroláhka
(Skatteloven)
Sosiálbálvalusláhka
(Sosialtjenesteloven)